Irène Némirovsky

MUȘTELE DE TOAMNĂ

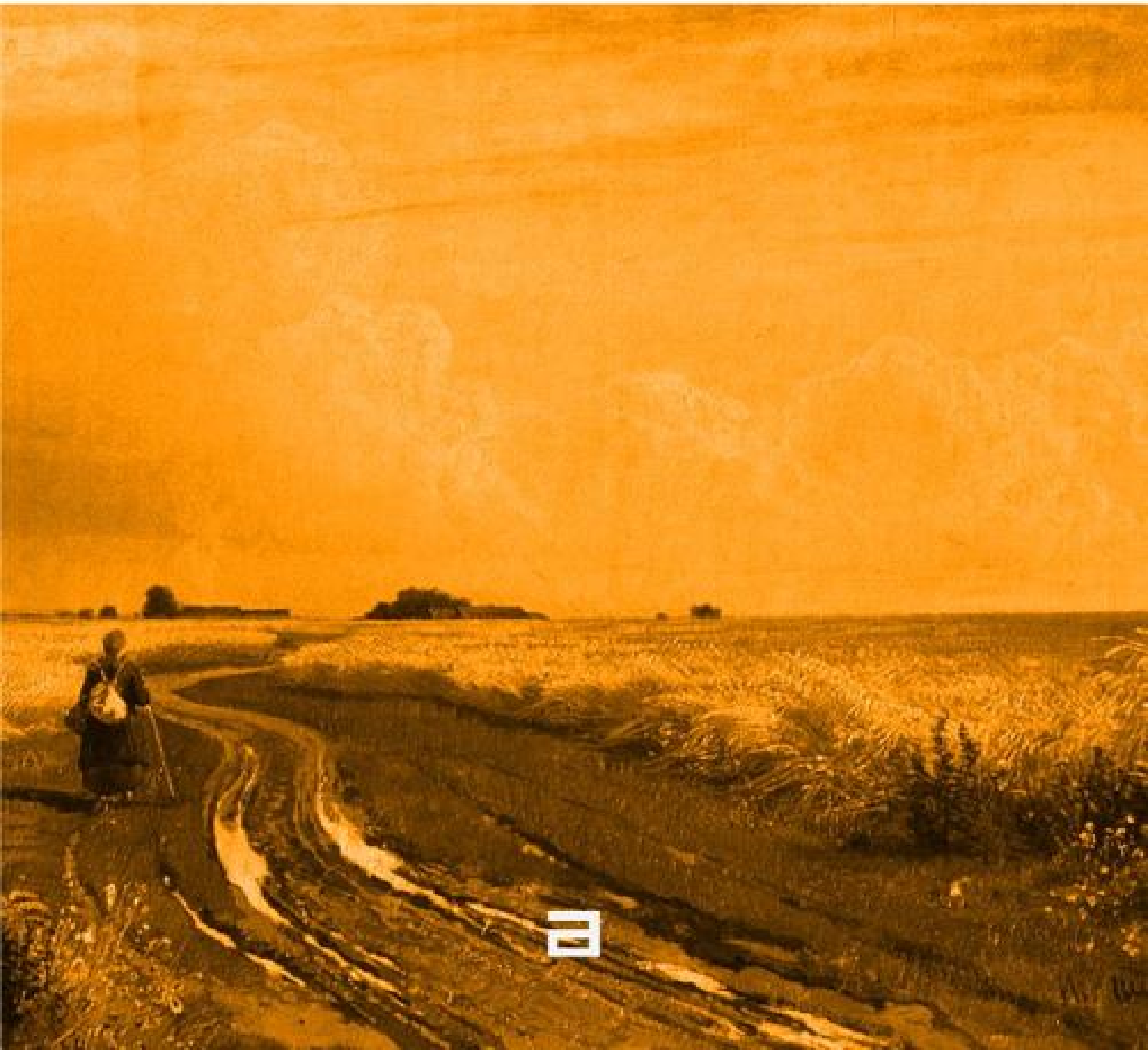

Irène Némirovsky

MUȘTELE DE TOAMNĂ

amalgama

Irène Némirovsky

Muștele de toamnă

Traducere de
Nicolae Constantinescu

amalgama
2019

Copertă: Virgiliu Păcureț
Versiune digitală: Andreea Constantinescu
Redactare: Aurelia Năstase

Ilustrație copertă: Ivan Šiškin: *In the Rye* 1866, detaliu

ISBN ePub iBooks: 978-606-8679-88-4
ISBN ePub Google play: 978-606-8679-89-1

email: editura@amalgama.ro
www.amalgama.ro

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin editurii amalgama.

Vă recomandăm și

Gustave Flaubert - *Suferințele tinereții*

Sun Tzu - *Arta războiului*

Niccolò Machiavelli - *Principele*

Arthur Schopenhauer, Friedrich W. Nietzsche - *Lecturi esențiale*

Inazo Nitobé - *BUSHIDO, SUFLETUL JAPONIEI*

Platon - *Apărarea lui Socrate*

Etienne de la Boétie - *Discurs despre servitutea voluntară*

Laozi - *Dao De Jing - Cartea căii și a virtuții*

*** - *Arta războiului prin 36 de stratageme*

David Lindsay - *Călătorie în Arcturus*

Abu Ra-Shin - *Cele mai frumoase basme și povestiri egiptene*

Guy de Maupassant - *Mont-Oriol*

Alexandre Dumas - *Cei Patruzeci și Cinci*

Honoré de Balzac - *Eugenie Grandet*

Alexandre Dumas fiul - *Capriciile iubirii*

Panait Istrati - *Chira Chiralina*

Antoine de Saint-Exupéry - *Micul prinț*

Xavier de Montépin - *Masca Neagră*

Charles Deslys - *Zingara*

Jules Verne - *O dramă în Livonia*

Abraham Merritt - *Monstrul de metal*

Philip F. Nowlan, Abraham Merritt - *Armageddon 2419 A.D. și alte povestiri SF*

Nicolae Constantinescu - *Înainte de război și alte povestiri SF*

****** - Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea***

****** - Pildele lui Esop***

Ioana Maroșan - *Salate pentru fiecare zi*

Bogdan Alexandru Groza - *Rețete de post - Rețete sănătoase*

Victor Hugo - *Cosette și Gavroche*

INTRODUCERE

Irène Némirovsky — Un destin uman şi un destin literar

Irène Némirovsky s-a născut la Kiev în 1903, în familia unuia dintre cei mai bogaţi bancheri evrei din Rusia. După o copilărie fericită la Sankt Petersburg, în urma izbucnirii revoluţiei din 1917, se refugiază împreună cu familia întâi în Finlanda, unde tânăra de 16 ani scrie aceste rânduri:

Născută printre aceşti oameni diferiţi,
Mi se pare uneori că sunt străină
Şi că-mi este hărăzit un alt destin,
Căruia îi consacru toate visele mele.

În cele din urmă, familia Némirovsky se instalează în Franţa, unde tatăl reuşeşte să-şi reconstituie averea şi fiica, să obţină licenţa în litere la Sorbona.

În 1926, Irène publică primul roman, *Neînţelegerea*, şi se căsătoreşte cu omul de afaceri Michel Epstein.

Trei ani mai târziu, în 1929, se naşte prima lor fiică, Denise, şi Irène publică *David Golder*, primul ei mare succes, roman adaptat pentru teatru şi film. În anul următor apare *Balul,* după care s-a făcut un film cu actriţa Danielle Darrieux, foarte tânără pe atunci.

Urmează succes după succes.

În 1937, o aduce pe lume pe cea de-a două fiică, Elisabeth.

În pofida succesului, a faptului că romanele îi erau traduse în multe limbi şi se va bucura de aprecierea cititorilor şi a criticii de specialitate, deşi recomandată de nume mari din lumea literelor şi a teatrului, statul francez refuză în mod inexplicabil cetăţenia pentru Irène Némirovsky şi soţul ei, ceea ce o mâhneşte profund.

Irène, Michel, Denise şi Elisabeth Epstein se convertesc la catolicism şi primesc botezul în ziua de 2 februarie 1939, ceremonia fiind oficiată de

un român, monseniorul Vladimir Ghika, în capela mănăstirii Sainte-Marie din Arondismentul XVI.

La izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, Irène Némirovsky nu pleacă în exil, convinsă că Franţa îi va apăra pe evrei. Prietenii o părăsesc rând pe rând şi editurile refuză să-i mai publice textele.

Scriitoarea părăseşte Parisul şi se retrage la Issy-l'Évêque, sat unde îşi trimisese deja cele două fete. Aici scrie *Suita franceză*, convinsă că va muri în curând.

Jandarmii o arestează în faţa copiilor în iunie 1942 şi este dusă în lagărul de la Pithiviers, apoi trimisă la Auschwitz, unde, conform documentelor lagărului, moare, o săptămână mai târziu de tifos. Michel Epstein încearcă cu disperare să-şi salveze soţia, dar a fost şi el trimis în lagăr şi gazat imediat după sosire.

Aici se opreşte destinul uman al sciitoarei Irène Némirovsky.

Bilanţul: 16 romane şi peste 50 de nuvele.

Această operă nu a fost victima uitării, ci a crimei organizate şi a complicităţii poliţiei franceze.

În ultimul text publicat în timpul vieţii (*Les Vierges*), chiar în ziua încarcerării în lagărul de la Pithiviers, scrisese:

Priveşte-mă. Sunt singură, dar singurătatea mea nu e aleasă, dorită, ci este cea mai rea dintre singurătăţi, umilită, amară, cea a părăsirii, a trădării.

Rar se întâmplă ca acelaşi scriitor să treacă de două ori de la anonimat la notorietate universală într-un interval de mai bine de şaptezeci de ani, într-un peisaj istoric, social şi cultural total schimbat. În decembrie 1929, Irène Némirovsky, rusoaică emigrantă în vârstă de 26 de ani, publicase numai o nuvelă şi un roman care nu prea fuseseră băgate în seamă şi a explodat pe neaşteptate bomba *David Golder*, care a făcut din autoare marea atracţie a recepţiilor, fiind curtată de presă, edituri, teatru şi cinema. Apoi, în octombrie 2004, o capodoperă, *Suita franceză*, reînnoadă legătura ruptă vremelnic dintre romancieră şi cititori.

Minunat nu este că această carte ivită din trecut nu s-a întors acolo, nici că două copile semnalate poliţiei germane şi urmărite de jandarmi au salvat-o de la o soartă necunoscută ducând-o cu ele într-o valiză. Miracolul este faptul că mesajul pe care îl conţine a rămas lizibil după o jumătate de secol.

Premiul Renaudot, atribuit *Suitei franceze* în noiembrie 2004, n-a reparat o nedreptate, ci a scos în evidenţă un roman foarte modern. Irène Némirovsky era conştientă că scria o operă postumă şi se gândea la cititorii ei din secolul următor în ziua de 2 iunie 1942, când scria pe marginea manuscrisului:

Să nu uit cumva că războiul va trece şi toată partea istorică va păli. Încearcă să faci cât mai multe lucruri, conflicte psihologice… care pot să-i intereseze pe oameni în 1952 sau în 2052.

În *Muştele de toamnă*, o familie burgheză din Rusia şi servitoarea lor sunt prinse în vârtejul revoluţiei. O lume se năruie, dispare, aruncându-le pe drumul exilului. Ce a mai rămas din fosta lor viaţă, din legăturile dintre generaţii? Ce va fi ziua de mâine? Familia Karin şi Tatiana, servitoarea lor, nu mai percep sensul existenţei şi se rotesc în cerc asemenea muştelor de toamnă!

Mic roman despre exodul din timpul revoluţiei ruse de la 1917, inspirat direct din viaţa autoarei.

MUȘTELE DE TOAMNĂ

I

Ea dădu din cap şi zise ca altădată:

– Ei bine, la revedere, Iurocika! Îngrijeşte-ţi sănătatea, dragule.

Cum trecea timpul... În copilărie, toamna, când pleca la liceul din Moscova, tot aşa venea să-şi ia rămas–bun, în aceeaşi cameră. Trecuseră zece, doisprezece ani de-atunci...

Îi privi uniforma de ofiţer cu un fel de uimire, de orgoliu plin de tristeţe.

– Ah, Iurocika, dragule, parcă ar fi fost ieri...

Tăcu, făcând cu mâna un gest ostenit. De cincizeci şi unu de ani trăia în familia Karin. Fusese dădaca lui Nicolai Alexandrovici, tatăl lui Iuri, îi crescuse fraţii şi surorile după el, copiii... Şi-l mai amintea pe Alexandru Kirilovici, ucis în războiul cu Turcia în 1877, în urmă cu treizeci şi nouă de ani. Acum venise rândul micuţilor, Kiril, Iuri, să plece la război...

Oftă şi făcu semnul crucii pe fruntea lui Iuri.

– Mergi, Domnul să te aibă în pază, dragule.

– Sigur că da, bătrânico...

Tânărul surâse, cu o expresie ironică şi resemnată pe chip. Avea o figură de ţăran lipsită de fineţe şi plină de prospeţime. Nu semăna cu ceilalţi din familia Karin. Prinse între mâini palmele mici ale bătrânei, tari ca scoarţa copacilor, aproape negre, şi vru să le ducă la gură.

Ea roşi şi le trase repede.

– Nu eşti în toate minţile? Mă vezi o tânără frumoasă? Du-te, acum, Iurocika, coboară... Încă se dansează jos.

– Adio, Nianiuşka, Tatiana Ivanovna, zise el cu vocea lui tărăgănată, cu accente ironice şi puţin adormite. Adio! O să-ţi aduc un şal de mătase de la Berlin, dacă ajung acolo, ceea ce m-ar mira. Dar, până atunci, o să-ţi trimit de la Moscova o bucată de stofă de Anul Nou.

Ea se strădui să zâmbească, strânse şi mai mult din buzele rămase fine, dar încreţite şi intrate înăuntru, aspirate parcă de bătrânele maxilare. Era o femeie de 70 de ani cu aspect fragil, scundă, cu faţa vioaie şi zâmbitoare. Uneori, privirea îi era încă pătrunzătoare, dar, alteori, ostenită şi calmă. Bătrâna dădu din cap.

– Făgăduieşti multe, la fel ca fratele tău. Dar o să uitaţi de noi acolo. În fine, să dea Dumnezeu să se termine curând şi să vă întoarceţi amândoi! O să se sfârşească repede blestemul ăsta?

– Bineînţeles. Repede şi rău.

– Asta nu e glumă, îl repezi ea. Eşti în mâinile Domnului.

Plecă de lângă el şi se lăsă în genunchi în faţa geamantanului deschis.

– Poţi să-i spui lui Platoşa şi lui Piotr să urce după lucruri când vor. Totul e pregătit. Blănurile şi pledurile sunt jos. Când porniţi la drum? E miezul nopţii.

– Dacă ajungem dimineaţă la Moscova, e de ajuns. Trenul pleacă mâine la ora unsprezece.

Ea oftă şi dădu din cap cu un gest familiar.

– Ah, Isuse Hristoase, ce Crăciun trist...

Jos, cineva cânta la pian un vals iute şi uşor. Se auzeau paşii dansatorilor pe parchetul vechi şi zornăitul pintenilor.

– Rămas–bun, Nianiuşka, zise Iuri, făcând un semn cu mâna.

– Mergi, sufletul meu.

Rămase singură. Împăturea hainele şi mormăia:

– Cizmele... Trusa veche... s-ar putea să-i mai folosească la oaste... N-am uitat nimic? Şubele sunt jos...

Astfel, în urmă cu treizeci şi nouă de ani, când plecase Alexandr Kirilovici, tot ea împachetase uniformele, îşi amintea foarte bine, Doamne Dumnezeule... Bătrâna cameristă, Agafia, trăia încă... Şi ea era tânără atunci... Închise ochii, oftă din adâncul sufletului şi se ridică greoi.

– Tare aş vrea să ştiu unde sunt câinii ăia de Platuşka şi Petka, bombăni ea. Doamne, iartă-mă, dar toţi sunt beţi azi!

Îşi luă şalul căzut pe podea, îşi acoperi părul şi gura şi coborî. Apartamentul copiilor fusese construit în partea veche a casei. Era o locuinţă frumoasă, cu o arhitectură plină de nobleţe, un fronton grecesc împodobit cu coloane. Parcul se întindea până la comuna vecină, Suharevo. De cincizeci şi unu de ani, Tatiana Ivanovna nu ieşise niciodată de-acolo. Numai ea îi cunoştea toate dulapurile, beciurile şi camerele întunecoase

părăsite de la parter, care fuseseră cândva încăperi de ceremonie, prin care trecuseră generaţii întregi...

Traversă repede salonul. Kiril o zări şi o strigă râzând:

– Ei, Tatiana Ivanovna! Pleacă micuţii!

Ea se încruntă şi surâse în acelaşi timp.

– Du-te, du-te, n-o să-ţi facă deloc rău să simţi un pic greul, Kiriluşka...

El şi sora lui, Lulu, aveau frumuseţea, ochii sclipitori, aerul răutăcios şi fericit al celor din familia Karin de altădată. Lulu valsa cu verişorul ei, Cearnişev, un licean de 15 ani. Ea tocmai împlinise 16. Era fermecătoare, cu obrajii roşii, aprinşi de dans, şi cozile negre, groase, prinse în jurul căpşorului, ca o coroană întunecată.

„Cum trece timpul! îşi zicea Tatiana Ivanovna. Ah, Doamne, nu băgăm de seamă când trece şi, într-o zi, vezi copilaşii cum te întrec cu un cap! Liulicika e şi ea acum o fată mare. Doamne, şi parcă ieri îi ziceam tatălui ei: «Nu plânge, Kolinka, totul trece, sufleţelule». Acum e om bătrân".

Bărbatul stătea în faţa ei, împreună cu Elena Vasilievna. El o văzu, tresări şi murmură:

– Deja, Tatianuşka? Au tras caii?

– Da, e timpul, Nicolai Alexandrovici. O să spun să le ducă valizele în sanie.

El lăsă capul în jos şi-şi muşcă uşor buzele lungi şi palide.

– Deja, Dumnezeule? Ei bine... ce vrei? Du-te. Du-te...

Se întoarse spre soţia lui, schiţă un surâs şi zise cu vocea lui ostenită şi calmă dintotdeauna:

– *Children will grow, and old people will fret*[1]... Nu-i aşa, Nelly? Hai, draga mea, cred că a sosit într-adevăr timpul!

Se priviră în tăcere. Ea îşi aruncă nervoasă eşarfa de dantelă neagră peste gâtul lung şi mlădios, singurul care îi rămăsese la fel de frumos ca în tinereţe, împreună cu ochii verzi şi lucitori ca apa.

– Vin cu tine, Tatiana.

– De ce? întrebă bătrâna dând din umeri. Doar ca să răciţi?

– Ce dacă! murmură ea, uşor agasată.

Tatiana Ivanovna o urmă în tăcere. Străbătură mica galerie pustie. Cândva, când Elena Vasilievna se numea contesa Eletzkaia şi venea, în nopţile de vară, să-l întâlnească pe Nicolai Karin în pavilionul din fundul parcului, când toţi dormeau, intrau în casă pe uşa aceea mică ... şi tot acolo

o întâlnea uneori, dimineaţa, bătrâna Tatiana... Parcă o vedea şi acum dându-se într-o parte şi făcându-şi semnul crucii. Totul părea vechi şi îndepărtat, ca un vis ciudat. Când Eletzki murise, se căsătorise cu Karin... La început, ostilitatea Tatianei Ivanovna o enervase şi o mâhnise deseori... Era tânără. Acum era altfel. I se întâmpla să pândească, cu un fel de ironie şi de plăcere tristă, privirile bătrânei, pasul înapoi şi gesturile de pudoare, ca şi cum ar mai fi fost adultera păcătoasă care alerga la întâlnire pe sub teii bătrâni... Cel puţin asta mai rămăsese din tinereţea ei.

– N-ai uitat nimic? întrebă ea cu glas tare.

– Sigur că nu, Elena Vasilievna.

– A nins mult. Să mai pună nişte cuverturi în sanie.

– Fiţi liniştită.

Ieşiră pe uşa terasei, care se deschise cu greu, scârţâind, din cauza stratului gros de zăpadă. Aerul foarte rece al nopţii era plin de mireasmă de brazi îngheţaţi şi de fum îndepărtat. Tatiana Ivanovna îşi legă şalul sub bărbie şi alergă până la sanie. Era dreaptă şi vioaie încă, ca atunci când îi căuta în parc, la lăsarea serii, pe micuţii Kiril şi Iuri. Elena Vasilievna îşi închise o clipă ochii, revăzându-şi fiii, chipurile, jocurile lor... Kiril, preferatul ei, era aşa de frumos, aşa de... fericit... Tremura pentru el mai mult decât pentru Iuri. Îi iubea mult pe amândoi... Dar Kiril... Ah, era un păcat să se gândească la asta... „Doamne, apără-i, salvează-i, îngăduie-ne să îmbătrânim cu toţi copiii lângă noi... Ascultă-mi ruga, Doamne! Totul e în mâinile lui Dumnezeu”, zicea Tatiana Ivanovna.

Tatiana Ivanovna urcă treptele terasei scuturând fulgii de zăpadă agăţaţi de ochiurile şalului.

Se întoarseră amândouă în salon. Pianul tăcuse. Tinerii vorbeau încet între ei, în picioare în mijlocul încăperii.

– E timpul, copii, zise Elena Vasilievna.

Kiril făcu un semn cu mâna.

– Bine, mamă, imediat... Încă un pahar, domnilor.

Băură în sănătatea împăratului, a familiei imperiale, a aliaţilor, pentru distrugerea Germaniei. După fiecare toast, spărgeau cupele şi lacheii adunau în tăcere cioburile. Ceilalţi servitori aşteptau în galerie.

Când ofiţerii trecură prin faţa lor, repetară toţi împreună, ca o lecţie anostă învăţată pe de rost:

– Păi... rămas–bun, Kiril Nicolaevici... Rămas–bun, Iuri Nicolaevici.

Unul singur, bătrânul bucătar Antip, mereu beat şi trist, şi-a înclinat capul mare şi cărunt pe un umăr şi a adăugat cu voce tare şi răguşită:

– Dumnezeu să vă ţină sănătoşi!

– Alte vremuri, mormăi Tatiana Ivanovna. Altădată, au plecat alţii din familia Karin... Alte vremuri, alţi oameni.

Îi urmă pe Kiril şi pe Iuri pe terasă. Zăpada cădea cu iuţeală. Lacheii îşi ridicară felinarele aprinse, luminând, la începutul aleii, două statui ale Bellonei ce sclipeau de gheaţă şi de chiciură, şi bătrânul parc, îngheţat, încremenit. Tatiana Ivanovna mai făcu o dată semnul crucii deasupra saniei şi a drumului; tinerii o chemară la ei, îi întinseră râzând obrajii fierbinţi, biciuiţi de vântul nopţii.

– Hai, rămas–bun, bătrânico, o să ne-ntoarcem, n-ai frică...

Vizitiul apucă hăţurile, scoase un fel de strigăt, de şuierat ascuţit şi straniu, şi caii porniră. Unul dintre lachei aşeză felinarul jos şi căscă.

– Rămâi aici, mamă mare?

Bătrâna nu răspunse. Plecară. Văzu stingându-se, una câte una, luminile de pe terasă şi din vestibul. În casă, Nicolai Alexandrovici şi invitaţii se aşezaseră din nou la masă. Nicolai Alexandrovici luă brusc o sticlă de şampanie din mâinile lacheului.

– De ce nu beţi? întrebă el făcând un efort. Trebuie să bem.

Umplu cu grijă paharele întinse. Degetele îi tremurau uşor. Un bărbat gras, cu mustăţi cănite, generalul Siedov, se apropie de el şi-i şopti la ureche:

– Nu te necăji, dragul meu. Am vorbit cu Alteţa Sa. O să aibă grijă de ei, fii liniştit.

Nicolai Alexandrovici dădu uşor din umeri. Fusese şi el la Sankt Petersburg... obţinuse scrisori de recomandare şi audienţe. Vorbise cu Marele Duce. Ca şi cum ar fi putut să împiedice gloanţele, dizenteria...

„După ce copiii se fac mari, nu trebuie decât să-ţi încrucişezi braţele şi să laşi viaţa să facă tot ce ştie ea... Dar ne mai agităm, alergăm, ne închipuim, zău aşa... Iată-mă bătrân, bătrân şi laş, îşi zise el. Războiul? Dumnezeule, am visat oare la 20 de ani o soartă mai frumoasă?”

Apoi zise cu glas tare:

– Mulţumesc, Mihail Mihailovici... Asta e. Vor face şi ei ca ceilalţi. Măcar să ne dea Dumnezeu victoria!

Bătrânul general repetă cu fervoare:

– Să dea Dumnezeu!

Ceilalţi, tinerii, care fuseseră pe front, tăceau. Unul dintre ei deschise brusc pianul şi apăsă câteva clape.

– Dansaţi, copiii mei, îi îndeamnă Nicolai Alexandrovici.

Se aşeză la masa de bridge şi-i făcu un semn soţiei:

– Ar trebui să te duci să te odihneşti, Nelly. Uite ce palidă eşti!

– Şi tu, îi răspunse ea încet.

Şi-au strâns în tăcere mâna. Elena Vasilievna ieşi, iar bătrânul Karin luă cărţile şi începu să joace, strângând din când în când cu degetele, cu privirea pierdută, discul de argint al sfeşnicului.

II

Tatiana Ivanovna ascultă un timp clinchetul tot mai îndepărtat al zurgălăilor. „Merg iute”, îşi zise ea. Stătea în picioare în mijlocul aleii, strângându-şi şalul pe faţă cu amândouă mâinile. Fulgii uscaţi şi uşori îi intrau în ochi ca praful. Răsărise luna şi urmele saniei, bine adâncite în solul îngheţat, străluceau albăstrui. Vântul îşi schimbă direcţia şi, imediat, ninsoarea se înteţi. Clinchetul slab al clopoţeilor se stinsese; brazii încărcaţi de gheaţă trosneau în liniştea din jur cu un geamăt înăbuşit de sforţare omenească.

Bătrâna porni încet spre casă. Se gândea la Kiril şi la Iuri cu un fel de uimire plină de tristeţe... Războiul. Îşi imagina vag un câmp de luptă şi cai în galop, obuze care făceau explozie ca nişte păstăi coapte... ca o imagine întrezărită... unde oare? O carte de şcoală probabil, pe care o coloraseră copiii. Care copii? Ăştia sau Nicolai Alexandrovici şi fraţii lui?... Uneori, când se simţea obosită, ca în noaptea asta, îi confunda în mintea ei. Un vis lung şi confuz... N-avea oare să se trezească, ca altădată, la scâncetele lui Kolinka, în vechea cameră?

Cincizeci şi unu de ani... În timpul ăsta, avusese şi ea un soţ, un copil... Muriseră amândoi... Era atât de mult de-atunci încât, uneori, îşi amintea cu greu trăsăturile lor... Da, totul trecea, totul era în mâinile lui Dumnezeu.

Urcă la micuţul Andrei. Mezinul familiei Karin, pe care îl îngrijea. Dormea încă lângă ea în acea încăpere mare de pe colţ, unde trăiseră Nicolai Alexandrovici şi, după el, fraţii şi surorile lui. Aceştia din urmă muriseră sau plecaseră departe. Camera părea prea mare, prea înaltă pentru mobila puţină rămasă: patul Tatianei Ivanovna şi pătuţul lui Andrei, cu

perdele albe şi vechea iconiţă atârnate între bare; o ladă cu jucării, un pupitru străvechi din lemn, cândva alb, pe care cei patruzeci de ani trecuţi îl lustruiseră, conferindu-i o dulce nuanţă cenuşie ca lacul. Patru ferestre fără perdele, parchetul roşu... Ziua, totul era scăldat într-o revărsare de aer şi lumină. Când venea noaptea cu liniştea ei ciudată, Tatiana Ivanovna zicea: „E timpul acum să vină alţii...”

Aprinse o lumânare, care lumină vag tavanul, unde erau pictaţi îngeri cu feţe grosolane şi răutăcioase, aşează peste flacără un cornet de carton şi se apropie de Andrei. Copilul dormea adânc, cu căpşorul împresurat de părul auriu înfundat în pernă. Îi atinse fruntea şi mânuţele deschise pe cearşaf, apoi se aşează lângă el, în locul obişnuit. Stătea aşa noaptea ore întregi, pe jumătate trează, tricotând, amorţită de căldura sobei, gândindu-se la vremurile de altădată şi la ziua în care Kiril şi Iuri se vor căsători, când noii micuţi vor dormi acolo. Andrei va pleca curând. La şase ani, băieţii coborau să trăiască la etajul de dedesubt, împreună cu preceptori şi guvernante. Dar vechea cameră nu rămăsese niciodată fără copii. Kiril? Sau Iuri? Sau poate Lulu?... Privi lumânarea care ardea sfârâind destul de puternic şi monoton în tăcerea încăperii şi îşi agită încetişor mâna ca şi cum ar fi pus în mişcare un leagăn.

– O să mai văd câţiva, dacă o vrea Dumnezeu, murmură ea.

Cineva bătu la uşă. Bătrâna se ridică şi întrebă pe şoptite:

– Dumneata eşti, Nicolai Alexandrovici?

– Da, Nianiuşka...

– Mergi încet, să nu-l trezeşti pe micuţ...

Bărbatul intră. Ea luă un scaun şi îl aşeză cu grijă lângă sobă.

– Eşti obosit? Vrei puţin ceai? Încălzesc acuşica apa.

El o opri.

– Nu, lasă. N-am nevoie de nimic.

Bătrâna luă de jos lucrul de mână căzut, se aşeză la loc şi începu să-şi agite cu iuţeală andrelele lucitoare.

– N-ai mai venit demult să ne vezi.

El nu răspunse; întinse mâinile spre soba duduitoare.

– Ţi-e frig, Nicolai Alexandrovici?

Bărbatul îşi duse braţele la piept, înfiorându-se uşor; ea exclamă ca pe vremuri:

– Iar te-ai îmbolnăvit!

– Ba nu, bătrânico.

Ea dădu din cap cu un aer nemulţumit şi nu mai zise nimic. Nicolai Alexandrovici se uită la patul lui Andrei.

– Doarme?

– Da. Vrei să-l vezi?

Bătrâna se ridică, luă lumânarea şi se apropie de Nicolai Alexandrovici. El nu se mişcă... Ea se aplecă şi-i puse repede mâna pe umăr.

– Nicolai Alexandrovici... Kolinka...

– Lasă-mă, murmură el.

Bătrâna se îndepărtă tăcută.

Era mai bine să nu spună nimic. Dar în faţa cui putea să lase lacrimile să-i curgă dacă nu în faţa ei? În faţa Elenei Vasilievna... Dar era mai bine să nu zică nimic... Se retrase încetişor în umbră şi şopti:

– Aşteaptă să fac puţin ceai, ca să ne încălzim amândoi...

Când se întoarse, bărbatul părea calm; răsucea ca un automat mânerul sobei, de unde tencuiala curgea cu un susur uşor de nisip.

– Uite, Tatiana... De câte ori nu ţi-am zis să le spui să astupe găurile astea... Uite, uite, repetă el, arătând un gândac de bucătărie care alerga pe podea. Ies de-aici. Crezi că e sănătos pentru o cameră de copil?

– Ştii bine că ăsta e semn de prosperitate într-o casă, răspunse Tatiana Ivanovna dând din umeri. Slavă Domnului, au fost aici întotdeauna, şi ai crescut foarte bine, ca şi alţii înaintea dumitale.

Bătrâna îi puse în mâini paharul cu ceai pe care îl adusese şi mişcă în el linguriţa.

– Bea cât e cald. Are destul zahăr?

El nu răspunse, luă o gură de ceai, ostenit şi absent, şi se ridică brusc.

– Hai, noapte bună! Să le spui să repare soba, ai auzit?

– Dacă vrei.

– Fă-mi lumină.

Bătrâna luă lumânarea, îl însoţi până la uşă, coborî prima cele trei trepte ale pragului ale cărui cărămizi roşii, desprinse, se clătinau şi se înclinau într-o parte, atrase parcă de o greutate spre pământ.

– Ai grijă... Te duci acum să dormi?

– Să dorm... Sunt trist, Tatiana, sufletul meu e trist...

– Dumnezeu o să-i ocrotească, Nicolai Alexandrovici. Moare omul în patul lui, şi Dumnezeu ocroteşte creştinul în mijlocul gloanţelor...

– Ştiu, ştiu...

– Trebuie să avem încredere în Dumnezeu.

– Ştiu, repetă el. Dar nu e numai asta...

– Dar ce mai e, stăpâne?

– Totul merge prost, Tatiana. Tu nu poţi să înţelegi.

Bătrâna dădu din cap.

– Ieri, strănepotul meu, fiul nepoatei mele din Suharevo, a fost şi el luat la oaste în războiul ăsta blestemat. În familie nu mai e alt bărbat, pentru că fiul cel mare a fost ucis de Rusalii. Au rămas o femeie şi o fetiţă de vârsta lui Andrei... şi cum să cultivi pământul? Nimeni nu scapă de necazuri.

– Da, sunt vremuri triste... Şi Dumnezeu...

El o întrerupse brusc:

– Hai, noapte bună, Tatiana.

– Noapte bună, Nicolai Alexandrovici.

Bătrâna aşteptă să-l vadă traversând salonul şi rămase nemişcată, ascultând cum scârţâia parchetul sub picioarele lui. Deschise ochiul de geam din fereastră. Un vânt rece îi ridică imediat şalul şi şuviţele părului desfăcut. Zâmbi şi închise ochii. Se născuse într-un sat departe de familia Karin, în nordul Rusiei, şi aici tânjea după mai multă gheaţă, după mai mult vânt. „La noi, spărgeam gheaţa cu picioarele goale primăvara şi-aş mai face-o şi-acum”, zise ea.

Închise ochiul de geam; scăpă de şuieratul vântului. Nu se mai auzeau decât zgomotul slab al tencuielii care curgea din zidurile vechi, ca un susur de clepsidră, şi trosnetul înăbuşit şi profund al lambriurilor vetuste roase de şobolani...

Tatiana Ivanovna se întoarse în camera ei, se rugă îndelung şi se dezbrăcă. Era târziu. Suflă în lumânare, oftă şi zise de câteva ori cu glas tare, în liniştea încăperii:

– Doamne Dumnezeule, Doamne Dumnezeule...

Apoi adormi.

III

După ce închise uşile casei pustii, Tatiana Ivanovna urcă în micul foişor instalat pe acoperiş. Era o noapte de mai liniştită şi blândă deja.

Suharevo ardea. Se vedeau bine flăcările strălucind. Şi se auzeau strigăte îndepărtate aduse de vânt.

Familia Karin fugise în ianuarie 1918, cu cinci luni înainte şi, de atunci, Tatiana Ivanovna văzuse în fiecare zi sate arzând la orizont, stinse, apoi reaprinse, pe măsură ce treceau de la „roşii" la „albi" şi reveneau la cei dintâi. Dar incendiul nu fusese niciodată atât de aproape ca în seara aceea. Reflexele flăcărilor luminau atât de clar parcul părăsit, încât se vedea până la boschetele de liliac de pe marea alee, înflorite în ajun. Păsările, înşelate de lumină, zburau ca în plină zi... Câinii lătrau. Apoi, vântul îşi schimbă direcţia, ducând cu el zgomotul focului şi mirosul. Bătrânul parc abandonat redeveni calm şi întunecos, iar aerul se umplu din nou de mireasma liliacului.

Tatiana Ivanovna aşteptă un timp, apoi oftă şi coborî. Jos, covoarele şi draperiile fuseseră luate. Ferestrele erau acoperite cu scânduri bătute în cuie şi protejate cu bare de fier. Argintăria era aranjată în cuferele din beciuri; porţelanurile de preţ fuseseră îngropate în partea veche şi abandonată a livezii. O ajutaseră câţiva ţărani, care îşi imaginaseră că toate acele bogăţii le vor reveni mai târziu. Oamenii erau acum interesaţi de bunurile aproapelui doar ca să şi le însuşească. De aceea, nu spuneau nimic comisarilor de la Moscova şi, mai târziu, aveau să vadă ei... De altfel, n-ar fi putut să facă nimic fără ei... era singură, servitorii plecaseră de mult timp. Numai bucătarul Antip rămăsese cu ea până în luna martie, când murise. Avusese cheia de la beci şi nu-i trebuia altceva. „Greşeşti că nu bei vin, Tatiana, te consolează de toate necazurile, zicea el. Uite cum ne-au părăsit ca pe nişte câini, şi scuip pe tot şi mi-e totuna cât am vin..." Dar ei nu-i plăcuse niciodată să bea. Într-o seară, în cursul ultimelor furtuni din martie, stăteau amândoi în bucătărie şi el începuse să vorbească despre timpul când fusese soldat. „Tinerii nu sunt chiar atât de proşti cu revoluţia lor... Fiecăruia îi vine rândul... Ne-au supt destul sângele, porcii, blestemaţii din familia Karin..." Ea nu răspunsese. La ce bun? El ameninţase că va da foc casei, va vinde bijuteriile şi icoanele ascunse... Delirase astfel un timp şi, deodată, scosese un fel de strigăt tânguitor. „Alexandr Krilovici, de ce ne-ai lăsat, stăpâne?" Dintre buze îi ţâşnise un val de vomă, de sânge negru şi alcool. Agonizase până seara şi murise.

Tatiana Ivanovna puse lanţurile la uşile din salon şi ieşi pe terasă prin uşiţa ascunsă a galeriei. Statuile erau captive încă în lăzile de scânduri; fuseseră închise în septembrie 1916 şi uitate acolo. Privi casa; galbenul

delicat al pietrei se înnegrise de topirea zăpezii; sub frunzele de acant, stucul se cojea, lăsând dâre albicioase ca nişte urme de gloanţe. Mai multe geamuri de la sera de portocali se spărseseră de vânt.

– Dacă-ar vedea asta Nicolai Alexandrovici...

Făcu câţiva paşi pe alee şi se opri ducând mâinile la inimă. În faţa ei apăruse forma unui om. Privi o clipă, fără s-o recunoască, acea figură palidă, frântă de oboseală, cu şapcă de militar. Apoi murmură cu voce tremurătoare:

– Tu eşti? Tu eşti, Iurocika...

– Bineînţeles, răspunse el, cu o expresie ciudată, ezitantă şi rece pe chip. Vrei să mă ascunzi noaptea asta?

– Stai liniştit, zise ea ca altădată.

Intrară în casă, în bucătăria pustie. Bătrâna aprinse o lumânare şi-i lumină faţa lui Iuri.

– Cât te-ai schimbat, Dumnezeule!... Eşti bolnav?

– Am avut tifos, răspunse el cu voce lentă, răguşită. Am suferit ca un câine, şi foarte aproape de aici, la Temnaia. Dar mă temeam să dau ochii cu tine. Sunt ameninţat cu arestarea şi pasibil la condamnarea la moarte, continuă el pe acelaşi ton monoton şi rece. Mi-e sete...

Bătrâna îi puse în faţă apă şi se lăsă în genunchi să-i dezlege cârpele murdare şi pline de sânge în care avea înfăşurate picioarele goale.

– Am mers mult, zise el.

Ea ridică atunci capul şi întrebă:

– De ce-ai venit? Ţăranii sunt smintiţi aici.

– Peste tot e la fel. Când am ieşit din închisoare, părinţii plecaseră spre Odesa. Unde să mă duc? Oamenii se mişcă de colo–colo, unii spre nord, alţii spre sud...

Dădu din umeri şi zise cu indiferenţă:

– Peste tot e la fel...

– Ai fost la închisoare? murmură ea împreunându-şi mâinile.

– Şase luni.

– De ce?

– Numai dracu’ ştie...

Tăcu, rămase nemişcat, apoi continuă cu vădit efort:

– Am plecat din Moscova... Într-o zi, m-am urcat în trenul–ambulanţă şi infirmierii m–au ascuns... Mai aveam bani... Am călătorit cu ei zece zile... pe urmă am mers pe jos... Dar luasem tifos. Am căzut pe un câmp, lângă

Temnaia. M-au luat de acolo nişte oameni. Am stat la ei un timp, apoi, pentru că se apropiau bolşevicii, le-a fost teamă, aşa că am plecat.

– Unde e Kiril?

– Am fost amândoi închişi. Dar el a putut să scape şi să ajungă la părinţi la Odesa. Am primit pe ascuns o scrisoare pe când eram în închisoare... Când am ieşit, plecaseră de trei săptămâni. N-am avut niciodată noroc, draga mea Nianiuşca, adăugă el zâmbind ironic şi resemnat. Nici la închisoare. Kiril era într-o celulă cu o femeie tânără şi frumoasă, o actriţă franţuzoaică, eu, cu un evreu bătrân.

Râse şi se opri, parcă mirat el însuşi de tonul înăbuşit şi răguşit al vocii. Îşi sprijini obrazul în palmă, oftă şi zise:

– Sunt atât de fericit că sunt acasă, Nianiuşka!

Şi, brusc, adormi.

Dormi câteva ore, fără ca ea să se mişte, aşezată în faţa lui, privindu-l; lacrimile îi curgeau în tăcere pe faţa bătrână şi palidă. Puţin mai târziu, îl trezi, îl urcă în camera copiilor şi îl culcă. Tânărul delira uşor. Vorbea cu glas tare, atingea rând pe rând locul dintre barele patului lui Andrei, unde fusese atârnată icoana, şi calendarul de pe perete, care purta încă poza colorată a ţarului, ca pe vremea copilăriei sale. Arăta cu degetul foaia cu data de 18 mai 1918 şi repeta: „Nu înţeleg, nu înţeleg...”

Apoi, privi zâmbind storul care se legăna încetişor, parcul, copacii luminaţi de lună şi locul acela, de lângă fereastră, unde parchetul vechi forma o uşoară adâncitură. Lumina slabă a lunii o umplea şi se mişca, se clătina ca o băltoacă de lapte. De câte ori, pe când fratele lui dormea, nu se sculase şi nu se aşezase acolo jos ca să asculte acordeonul vizitiului, râsetele înfundate ale servitoarelor! Aerul mirosea puternic a liliac, ca în noaptea aceea... Trăgea cu urechea, pândea fără să vrea glasul tânguitor al acordeonului în tăcerea din jur. Dar numai un bubuit slab străbătea aerul din când în când. Se ridică în capul oaselor şi atinse umărul Tatianei Ivanovna, aşezată lângă el în umbră.

– Ce-i asta?

– Nu ştiu. Se aude de ieri. Poate e tunetul de mai.

– Ăsta? izbucni el.

Râse, fixând-o cu ochi dilataţi în care lucea fierbinţeala palidă a febrei.

– E tunul, bătrânico! Îmi ziceam eu... Era prea frumos...

Rosti cuvinte confuze, amestecate cu hohote de râs, apoi rosti distinct:

– Să mor liniştit în patul ăsta, sunt ostenit...

Dimineaţă, febra îi dispăruse. Se sculă, ieşi în parc şi respiră ca altădată aerul călduţ şi curat al primăverii. Numai asta nu se schimbase... Parcul abandonat, plin de buruieni, avea un aspect mizer şi trist. Intră în micul pavilion, se culcă pe jos, se jucă cu cioburile geamurilor pictate, privind casa prin bucăţile de sticlă. Într-o noapte, la închisoare, pe când aştepta de la o zi la alta să fie executat, revăzuse în vis casa aşa cum îi apărea azi, cu ferestrele micului pavilion, dar deschise, cu terasele pline de flori. Auzise în visul lui până şi picioarele porumbeilor guleraţi de pe acoperiş. Se trezise brusc şi-şi zisese: „Mâine vine moartea, e sigur. Numai înainte de moarte îţi poţi aminti aşa...”

Moartea. Nu se temea de ea. Dar să dispară în acel tumult al revoluţiei, uitat de toţi, părăsit... Era stupid... În fine, încă nu murise... cine ştie? Poate o să scape. Casa asta... Fusese convins că n-o s-o mai vadă niciodată, dar se afla acolo, şi acele cioburi de geamuri pictate, sparte mereu de vânt, cu care se juca în copilărie, imaginându-şi coline din Italia... probabil din cauza culorii violacee de sânge şi de vin negru. Tatiana Ivanovna intra şi zicea: „Te cheamă mama, sufleţelule...”

Tatiana Ivanovna intră cu o farfurie plină de cartofi şi pâine în mână.

– Cum faci să ai mâncare? întrebă el.

– La vârsta mea, nu-mi trebuie cine ştie ce. Am avut întotdeauna cartofi şi în sat găseşti uneori pâine... Nu mi-a lipsit niciodată nimic.

Bătrâna se lăsă în genunchi lângă el, îi dădu să mănânce şi să bea ca şi cum el ar fi fost prea slăbit ca să ducă mâncare la gură.

– Iuri... ce-ar fi să pleci acum?

El se încruntă şi o privi fără să răspundă. Ea continuă:

– Ai putea să mergi până la casa nepotului meu, n-o să-ţi facă niciun rău. Dacă ai bani, te va ajuta să găseşti cai şi ai putea merge la Odesa. E departe?

– Trei–patru zile cu trenul, în vremuri obişnuite... Acum... Dumnezeu ştie...

– Ce să faci? Dumnezeu o să te ajute. Ai putea să ajungi la părinţi şi să le dai asta. N-am vrut să le încredinţez nimănui, zise ea, arătându-i tivul rochiei. Sunt diamantele din colierul mare al mamei tale. Înainte să plece, mi-a spus să le ascund. N-au putut să ia nimic cu ei, au plecat în noaptea în care bolşevicii au cucerit Temnaia şi se temeau că vor fi arestaţi. Cum trăiesc acum?

– Probabil rău, răspunse el dând din umeri ostenit. Ei bine, vom vedea mâine! Dar să ştii că-ţi faci iluzii, peste tot e la fel, iar aici cel puţin ţăranii mă cunosc, nu le-am făcut niciodată rău...

– Cine poate şti ce-au în sufletul lor, câinii? bombăni ea.

– Mâine, mâine, repetă el închizând ochii. Vom vedea mâine. E atât de bine aici, Dumnezeule...

Şi aşa a trecut ziua. Spre seară, s-a întors în casă. Era un amurg frumos, limpede şi liniştit asemenea celui din ajun. Făcu un ocol, trecu pe lângă bazin. Toamna, boschetele care îl mărgineau se scuturaseră şi era încă acoperit de un strat gros de frunze uscate, rămase sub gheaţă. Florile de liliac cădeau ca o ploaie uşoară; abia dacă se zărea, din loc în loc, apa neagră cu luciul ei stins.

Intră în casă şi urcă în camera copiilor. Tatiana Ivanovna pusese masa în faţa ferestrei deschise. Recunoscu una dintre feţele de masă din pânză fină rezervate special copiilor, când mâncau în camera lor, în timpul scurtelor maladii, şi furculiţa, cuţitul de argint aurit vechi, micul pahar de metal înnegrit.

– Mănâncă, bea, sufleţelule. Am luat pentru tine o sticlă de vin din beci şi pe vremuri îţi plăceau cartofii copţi în cenuşă.

– Mi-a trecut de-atunci, dar mulţumesc, bătrânico, zise el râzând.

Se lăsa noaptea. Tânărul aprinse o lumânare şi o aşeză pe un colţ de masă. Flacăra ardea dreaptă şi transparentă în noaptea liniştită. Ce tăcere...

– Nianiuşca, de ce n-ai plecat cu părinţii? întrebă el.

– Trebuia să rămână cineva să păzească casa.

– Crezi? replică el cu un fel de ironie melancolică. Pentru cine, Dumnezeule?

Tăcură. Apoi, el întrebă din nou:

– N-ai vrea să te duci la ei?

– O să mă duc dacă mă cheamă. Oi găsi eu drumul. N-am fost niciodată nici nepricepută, nici proastă, slavă Domnului! Dar ce s-ar face casa?

Se întrerupse brusc şi zise în şoaptă:

– Ia ascultă!

Cineva bătea jos. Se ridicară în grabă amândoi.

– Ascunde-te, ascunde-te, pentru Dumnezeu, Iuri!

Iuri se apropie de fereastră, privi cu fereală. Afară răsărea luna. Îl recunoscu pe băiatul aflat în mijlocul aleii. Se dăduse înapoi câţiva paşi şi

striga:

– Iuri Nicolaevici! Sunt eu, Ignat!

Era un vizitiu tânăr care fusese crescut în casa familiei Karin. Iuri se jucase cu el în copilărie. El cânta, acompaniindu-se la acordeon, în parc, în serile de vară. „Dacă ăsta îmi vrea răul, dracu' să le ia pe toate, în frunte cu mine!" îşi zise Iuri.

Se aplecă pe fereastră şi strigă:

– Urcă, dragule...

– Nu pot, uşa e baricadată.

– Coboară să deschizi, Niania, e singur.

Ea şopti:

– Ce-ai făcut, nefericitule?

El făcu un gest de lehamite.

– Se va întâmpla ce trebuie să se întâmple... de altfel, mă văzuse... Hai, du-te să-i deschizi, bătrânico...

Ea stătea în picioare, fără să se mişte, tremurând tăcută. El porni spre uşă. Bătrâna îl opri, înroşindu-se brusc în obraji.

– Ce faci? Nu tu trebuie să cobori să-i deschizi vizitiului. Aşteaptă-mă.

Tânărul dădu uşor din umeri şi se aşeză din nou. Când ea reveni, urmată de Ignat, se ridică şi le veni în întâmpinare.

– Bună ziua, mă bucur că te văd.

– Şi eu, Iuri Nicolaevici, răspunse zâmbind băiatul cu faţă rozalie şi dolofană.

– Ai mâncat pe săturate?

– M-a ajutat Dumnezeu, stăpâne.

– Mai cânţi la acordeon ca altădată?

– Mai cânt...

– Te-aş mai asculta... stau aici un timp...

Ignat nu răspunse. Zâmbea întruna, arătându-şi dinţii laţi şi lucitori.

– Vrei să bei? Dă-i un pahar, Tatiana.

Bătrâna se supuse fără tragere de inimă. Băiatul bău.

– În sănătatea dumitale, Iuri Nicolaevici.

Tăcură. Tatiana se apropie de Ignat.

– Bun. Acum poţi să pleci. Tânărul stăpân e obosit.

– O să trebuiască totuşi să veniţi cu mine în sat, Iuri Nicolaevici...

– Da? De ce? întrebă Iuri cu o ezitare involuntară în glas.

– Trebuie.

Tatiana Ivanovna păru să sară brusc înainte, iar pe faţa palidă şi nepăsătoare, Iuri văzu brusc zugrăvindu-se o expresie atât de sălbatică, de ciudată, încât se înfioră.

– Lasă, zise el cu un fel de deznădejde. Taci, te implor. Lasă, nu-i nimic...

Ea striga fără să-l asculte, cu mâinile slabe întinse ca nişte gheare:

– Ah, diavol blestemat, fiu de câine! Crezi că nu văd în ochii tăi ce gânduri ai? Şi cine eşti tu ca să-i dai ordine stăpânului tău?

El întoarse spre bătrână o faţă schimbată, cu ochi scăpărători, apoi păru să se calmeze şi zise cu indiferenţă:

– Taci, mamă mare... Sunt în sat oameni care vor să-l vadă pe Iuri Nicolaevici, atâta tot...

– Ştii măcar ce vor de la mine? întrebă Iuri.

Se simţea deodată ostenit, având în suflet o singură dorinţă sinceră şi profundă: să se culce şi să doarmă mult.

– Să vă vorbească despre împărţirea vinului. Am primit ordine de la Moscova.

– A! Deci asta e? Văd că ţi-a plăcut vinul meu. Dar să ştii că ai fi putut să aştepţi până mâine.

Porni spre uşă, cu Ignat în urma lui. Se opri în prag. O secundă, Ignat păru să ezite şi, brusc, cu aceeaşi mişcare cu care apuca biciul altădată, duse mâna la centură, scoase pistolul şi trase de două ori. Un glonţ îl nimeri pe Iuri între umeri. Tânărul scoase un fel de strigăt uimit şi gemu. Al doilea glonţ îi pătrunse în ceafă omorându-l pe loc.

IV

La o lună după moartea lui Iuri, un văr al familiei Karin, un bătrân pe jumătate mort de foame şi de oboseală, care mergea de la Odesa la Moscova în căutarea soţiei, dispărută în timpul bombardamentului din aprilie, se opri o noapte la Tatiana Ivanovna. Îi aduse veşti despre Nicolai Alexandrovici şi ai lui, dându-i şi adresa. Erau toţi sănătoşi, dar trăiau în sărăcie.

– Dacă ai putea să găseşti un om sigur... ca să le ducă ce-au lăsat...

Bătrâna plecă spre Odesa, ducând cu ea bijuteriile în tivul rochiei. Merse trei luni pe drumuri, ca în vremea tinereţii, când se ducea în pelerinaj la Kiev, urcând uneori în trenuri cu oameni înfometaţi, care începuseră să

coboare spre sud. Într-o seară de septembrie, ajunse la familia Karin. Aceasta nu avea să uite niciodată clipa în care bătrâna bătuse la uşă şi îşi făcuse apariţia, cu aerul ei rătăcit şi calm, cu bocceluţa de boarfe pe umăr, cu diamantele lovindu-i uşor picioarele obosite, nici paloarea feţei, din care tot sângele părea să se fi retras, nici vocea cu care le anunţase moartea lui Iuri.

Locuiau într-o cameră întunecoasă din cartierul portului. Sacii cu cartofi fuseseră atârnaţi la ferestre ca să amortizeze şocul gloanţelor. Elena Vasilievna era culcată pe o plapumă veche întinsă pe jos, iar Lulu şi Andrei jucau cărţi la lumina unui mic reşou, în care abia mai ardeau trei cărbuni. Era deja frig şi vântul trecea prin geamurile sparte. Kiril dormea într-un colţ, iar Nicolai Alexandrovici tocmai începea ceea ce avea să fie mai târziu principala ocupaţie a restului existenţei sale: mergea de la un perete la altul, cu mâinile încrucişate la spate, gândindu-se la ceea ce n-avea să revină niciodată.

– De ce l-au omorât? Dumnezeule, de ce? întrebă Lulu.

Lacrimile curgeau pe chipul ei schimbat, îmbătrânit.

– Se temeau să nu se întoarcă să ia înapoi pământul. Dar ziceau că fusese întotdeauna un stăpân bun şi că trebuia să fie cruţat de mizeria unei judecăţi şi a unei execuţii, şi că era mai bine să-l omoare aşa...

– Laşii, câinii! strigă brusc Kiril. Să-i tragă un glonţ în spate! Ţărani blestemaţi! Aţi fost prea puţin biciuiţi pe vremea noastră!

Îi arătă bătrânei pumnul cu un fel de ură.

– Auzi? Auzi?

– Aud, răspunse ea. Dar la ce bun să regreţi că a murit aşa sau altfel? Dumnezeu l-a primit în împărăţia lui, am văzut după faţa-i senină. Să ne dea Domnul la toţi un sfârşit atât de liniştit... N-a văzut nimic, n-a suferit.

– Ah, nu-nţelegi!

– Totul e mai bine aşa, repetă ea.

A fost ultima oară când bătrâna a rostit numele lui Iuri cu glas tare: părea să-şi fi închis buzele definitiv pentru el. Când ceilalţi vorbeau despre tânăr, ea nu răspundea, rămânea tăcută şi rece, privind în gol cu un fel de disperare rigidă.

Iarna a fost foarte grea. N-aveau pâine, nici haine. Numai bijuteriile aduse de Tatiana Ivanovna le aducea uneori puţini bani. Oraşul ardea; zăpada cădea lin, acoperind grinzile calcinate ale caselor distruse, cadavrele oamenilor şi cele ale cailor dezmembraţi. Alteori, oraşul se schimba, veneau

provizii de carne, fructe, caviar... Numai Dumnezeu ştia cum... Canonada înceta şi viaţa îşi relua cursul, nesigură şi îmbătătoare. Îmbătătoare... Asta simţeau numai Kiril şi Lulu... Mai târziu, amintirea unor nopţi, plimbările cu barca, cu alţi tineri, gustul sărutărilor, al vântului care bătea în zori peste valurile agitate ale Mării Negre n-aveau să se mai şteargă vreodată din amintirea lor.

Iarna lungă trecu, au urmat încă o vară şi o iarnă, în care foametea devenise atât de îngrozitoare, încât copilaşii erau duşi la groapă cu grămada, în saci vechi. Cei din familia Karin au supravieţuit. În luna mai, a reuşit să părăsească Odesa cu ultimul vas francez, a ajuns la Constantinopol şi apoi la Marsilia.

Au debarcat în portul Marsilia în ziua de 28 mai 1920. Vânduseră la Constantinopol bijuteriile rămase şi aveau acum ceva bani, cusuţi în centuri dintr-un vechi obicei. Aveau hainele zdrenţuite, figurile ciudate şi înspăimântătoare, amărâte, dure. Copiii păreau totuşi veseli. Râdeau cu un fel de uşurinţă sumbră care îi făcea pe cei în vârstă să-şi simtă şi mai mult propria oboseală.

Aerul curat de mai era încărcat de o mireasmă de flori şi de piper. Mulţimea mergea lent, se oprea în faţa vitrinelor, râzând şi vorbind cu glas tare. Luminile, muzica din cafenele, toate păreau bizare ca un vis.

În timp ce Nicolai Alexandrovici reţinea camere la hotel, copiii şi Tatiana Ivanovna rămaseră un moment afară. Lulu întindea în faţă capul cu faţa palidă, închidea ochii şi inspira aerul înmiresmat al serii. Marile globuri electrice revărsau pe stradă o lumină difuză şi albastră; pâlcuri de arbori subţiri îşi agitau ramurile. Câţiva marinari trecură şi o priviră râzând pe frumoasa tânără nemişcată. Unul îi aruncă uşor un fir de mimoză. Lulu începu să râdă.

– Frumoasă, fermecătoare ţară, zise ea. Ce vis, Nianiuşka, priveşte!

Dar bătrâna era aşezată pe o bancă şi părea să moţăie, cu basmaua trasă pe capul cărunt şi mâinile încrucişate pe genunchi. Lulu văzu că ochii îi rămăseseră deschişi şi priveau fix drept înainte. Îi atinse umărul şi o strigă:

– Nianiuşka? Ce ai?

Tatiana Ivanovna tresări şi se ridică. În acelaşi moment, Nicolai Alexandrovici le făcu semn. Intrară, străbătură lent holul, simţind în spate privirile curioşilor. Covoarele groase, de care se dezobişnuiseră, păreau să li se lipsească de tălpi. Orchestra cânta la restaurant. Se opriră, ascultară acea

muzică de jaz pe care o auzeau pentru prima dată şi simţiră un fel de spaimă vagă, de încântare fără noimă. Era o altă lume...

Intrară în camerele lor şi rămaseră mult timp la ferestre, privind cum treceau automobilele pe stradă. Copiii repetau:

– Să ieşim, să ieşim, să mergem la o cafenea, la un teatru...

Au făcut baie, şi-au periat hainele şi s-au repezit la uşă. Nicolai Alexandrovici şi soţia i-au urmat fără grabă, mai anevoie, dar mistuiţi şi ei de setea de libertate şi de aer.

Ajuns în uşă, Nicolai Alexandrovici se întoarse. Lulu stinsese lumina. O uitaseră pe Tatiana Ivanovna aşezată la fereastră. Un bec de gaz aflat în faţa micului balcon îi lumina capul înclinat în jos. Stătea nemişcată şi părea să aştepte.

– Nu vii cu noi, Nianiuşka? o întrebă Nicolai Alexandrovici.

Ea nu răspunse.

– Nu ţi-e foame?

Ea scutură din cap, apoi, brusc, se ridică, trăgând nervos de franjurile şalului.

– Trebuie să fac valizele copiilor? Când plecăm?

– Păi am ajuns, răspunse Nicolai Alexandrovici. De ce vrei să pleci?

– Nu ştiu, credeam..., murmură ea, cu o expresie absentă şi ostenită pe faţă.

Oftă, îşi îndepărtă braţele şi zise încet:

– E bine.

– Vrei să vii cu noi?

– Nu, mulţumesc, Elena Vasilievna, rosti ea cu greu. Chiar nu...

Copiii alergau pe culoar. Părinţii se priviră în tăcere oftând, apoi Elena Vasilievna făcu un gest de plictis cu mâna, ieşi şi, după ea, Nicolai Alexandrovici, care închise încet uşa.

V

Familia Karin a ajuns la Paris la începutul verii şi au închiriat un mic apartament mobilat pe strada Arc-de-Triomph. Parisul era invadat atunci de primul val de emigranţi ruşi care se înghesuiau cu toţii în Passy şi în preajma Pieţei Étoile, tinzând în mod instinctiv spre Bois de Boulogne din apropiere. Căldura din anul acela era de-a dreptul sufocantă.

Apartamentul era mic, întunecos, înăbuşitor şi mirosea a praf şi stofă veche. Tavanele joase păreau să le apese pe capete, de la ferestre se zărea curtea, îngustă şi adâncă, cu ziduri văruite, care reflectau nemilos soarele de iulie. Închideau obloanele şi ferestrele încă de dimineaţă şi trăiau în acele patru camere mici şi întunecoase până seara, fără să iasă, uimiţi de zgomotele Parisului, respirând cu greu duhoarea chiuvetelor, a bucătăriilor care venea dinspre curte. Se plimbau de la un perete la altul, tăcuţi, aşa cum muştele de toamnă, când căldura, lumina şi vara au trecut, zboară cu greu, ostenite şi iritate, la geamuri, târându-şi aripile moarte.

Tatiana Ivanovna stătea toată ziua în cămăruţa pentru lenjerie din fundul apartamentului şi cârpea haine. Servitoarea, o fată din Normandia, rumenă la faţă şi plină de prospeţime, greoaie ca un cal de povară, întredeschidea uneori uşa şi striga: „Nu vă plictisiţi?" Îşi închipuia că era mai bine înţeleasă de străină dacă articula cu putere cuvintele, aşa cum s-ar adresa unor surzi, şi vocea ei răsunătoare făcea să se cutremure abajurul de porţelan al lămpii.

Tatiana Ivanovna scutura vag din cap şi servitoarea se întorcea la cratiţele ei.

Andrei fusese trimis la internat pe malul mării, în Bretagne. Puţin mai târziu, Kiril a plecat şi el. Îşi găsise colega de celulă, franţuzoaica întemniţată împreună cu el în închisoare la Sankt Petersburg, în 1918. Acum, foarte bine întreţinută, actriţa era o fată drăguţă şi generoasă, o blondă cu un corp frumos şi durduliu, nebună după Kiril... Asta simplifica existenţa. Dar, când se întorcea acasă, uneori în zori, lui Kiril i se întâmpla să privească pe fereastră curtea de jos, cu dorinţa de a fi întins pe pavajul roz şi de a sfârşi o dată pentru totdeauna cu iubirea, cu banii şi complicaţiile lor.

Apoi, îi trecea. Cumpăra haine frumoase. Bea. La sfârşitul lunii iulie, a plecat la Deauville împreună cu amanta.

La Paris, când se mai răcorea, spre seară, cei din familia Karin se duceau în Bois de Boulogne, la Pavilionul Dauphine. Părinţii rămâneau acolo, ascultând cu tristeţe muzica orchestrelor, amintindu-şi de insulele şi grădinile de la Moscova, în timp ce Lulu şi alte tinere şi tineri se plimbau pe aleile întunecoase recitând versuri, jucându-se de-a îndrăgostiţii.

Lulu avea 20 de ani. Nu mai era la fel de frumoasă ca altădată. Slabă, cu mişcări bruşte, ca de băiat, puţin tristă, severă, cu pielea asprită de vântul călătoriei îndelungate pe mare, cu o expresie ciudată pe chip, părea

dezgustată şi neînduplecată. Îi plăcuse viaţa nesigură, periculoasă, incitantă. Prefera acum acele plimbări prin Paris la scăpătatul soarelui şi lungile şi tăcutele seri petrecute în bistrouri, în barurile mici şi foarte populate, cu mirosul lor de cretă, de alcool şi zgomotul biliardului aflat în încăperea din fund. Pe la miezul nopţii, se duceau acasă la unul sau la altul şi reîncepeau să bea, să se mângâie în umbră. Părinţii dormeau, auzeau vag gramofonul cântând până la ziuă. Nu vedeau nimic sau nu voiau să vadă.

Într-o noapte, Tatiana Ivanovna a ieşit din camera ei ca să ia nişte rufe care se uscau la toaletă. Bătrâna le uitase pe aparatul de încălzit apa şi trebuia să cârpească o pereche de ciorapi pentru Lulu. Lucra deseori noaptea. Dormea puţin şi era în picioare de pe la patru sau cinci, bântuind fără zgomot prin camere. Nu intra niciodată în salon.

În noaptea aceea, auzise paşi şi voci în vestibul. Copiii plecaseră probabil demult... Văzuse lumină sub uşa salonului. „Iar au uitat să stingă lumina” îşi zisese ea. Deschise, şi abia atunci auzi gramofonul, care cânta, înconjurat de un zid de perne. Muzica, domoală, gâfâitoare, părea să treacă printr-o perdea de apă. Camera era slab luminată. Numai o lampă, acoperită cu o cârpă roşie, lumina divanul, unde Lulu, culcată, părea să doarmă, cu rochia descheiată la piept, strângând în braţe un băiat cu chipul palid şi delicat, cu capul dat pe spate. Bătrâna intră. Chiar dormeau, cu buzele încă împreunate şi feţele lipite una de alta. Camera era plină de miros de alcool şi de fum gros. Pe jos erau răspândite pahare, sticle goale, discuri, scrumiere pline, perne care mai păstrau forma corpurilor. Lulu se trezi, se uită fix la Tatiana Ivanovna şi zâmbi. Ochii ei dilataţi, încercănaţi de vin şi de febră, aveau o expresie de indiferenţă ironică şi de mare oboseală. Murmură:

– Ce vrei?

Părul lung şi desfăcut atârna pe covor. Făcu o mişcare să ridice capul, gemu; mâna băiatului era crispată în şuviţele despletite. Le smulse brusc şi se aşeză în capul oaselor.

– Ce-i? întrebă din nou, agasată.

Tatiana Ivanovna se uita la băiat. Îl cunoştea foarte bine, îl văzuse deseori copil la familia Karin. Era prinţul Georges Andronikov; îşi amintea de buclele lui lungi şi blonde, de gulerele de dantelă.

– Aruncă-l afară, imediat, auzi? zise ea deodată, strângând din dinţi, cu faţa bătrână şi lividă tremurând.

Lulu dădu din umeri.

– Bine, taci... pleacă imediat...

– Lulicika, murmură bătrâna.

– Da, da, taci, pentru numele lui Dumnezeu...

Tânăra opri gramofonul, îşi aprinse o ţigară, o aruncă aproape imediat şi porunci scurt:

– Ajută-mă!

Fără zgomot, făcură ordine în cameră, strânseră chiştoacele, paharele goale. Lulu deschise obloanele şi trase cu aviditate în piept valul de aer răcoros care urca dinspre beciuri.

– Ce căldură, nu?

Bătrâna nu răspunse şi îşi feri privirea cu un fel de pudoare îndârjită.

Lulu se aşeză pe pervazul ferestrei şi începu să se legene uşor fredonând. Părea trezită din beţie, bolnavă. Obrajii apăreau formaţi din porţiuni livide sub pudra ştearsă de sărutări, iar ochii mari şi încercănaţi priveau în gol.

– Ce ai, Niania? În fiecare noapte e acelaşi lucru, zise ea în cele din urmă, cu voce calmă, răguşită de vin şi de fum. Nici la Odesa, Dumnezeule? Pe vapor? N-ai observat niciodată nimic?

– Ce ruşine! murmură bătrâna cu o expresie de dezgust şi suferinţă. Cu părinţii tăi care dorm dincolo...

– Şi ce? Zău că eşti nebună, Niania! Nu facem nimic rău. Bem puţin, ne sărutăm... Ce rău e în asta? Crezi că părinţii nu făceau la fel când erau tineri?

– Nu, fata mea.

– Crezi asta?

– Am fost şi eu tânără, Lulicika. E mult de-atunci, dar îmi amintesc încă sângele fierbinte din vene. Crezi că asta se uită vreodată? Şi-mi amintesc de mătuşile tale când aveau 20 de ani, ca tine. Era primăvara, la Karinovka... Şi ce vreme am avut anul acela! În fiecare zi plimbări în pădure şi pe lac... Şi seara, baluri la vecini sau la noi... Fiecare avea amorezul ei şi, de multe ori, plecau toţi cu troica pe lună plină. Răposata ta bunică zicea: „Pe vremea noastră...” Dar ştiau foarte bine că existau lucruri permise şi altele interzise... Veneau uneori dimineaţa în camera mea să-mi povestească ce spusese unul şi altul... Şi-uite aşa, într-o zi, s-au logodit, s-au măritat şi au trăit, cu necazurile şi bucuriile lor, cinstit, până în ziua în care Dumnezeu le-a chemat la el. Au murit tinere, ştii asta, una născând şi cealaltă, cinci ani mai târziu, de febră mare. Ei da, îmi amintesc... Aveam

cei mai frumoşi cai din regiune şi, uneori, tatăl tău, care era tânăr, şi prietenii lui, şi mătuşile tale, cu alte tinere, porneau într-o adevărată cavalcadă în pădure, însoţiţi de lachei care duceau torţe înaintea lor...

– Da, zise cu amărăciune Lulu, arătând salonul trist şi întunecos şi vodca proastă de pe fundul paharului pe care îl rotea maşinal între degete. Evident, şi decorul s-a schimbat...

– Nu numai asta s-a schimbat, bombăni bătrâna.

O privi cu tristeţe pe Lulu.

– Fata mea, iartă-mă... nu trebuie să-ţi fie ruşine, te-am văzut născându-te... Sper că n-ai săvârşit păcatul? Eşti fecioară încă?

– Bineînţeles, bătrânico, răspunse Lulu.

Îşi amintea o noapte cu bombardamente, la Odesa, când rămăsese în casa baronului Rosenkranz, fostul guvernator al oraşului. El era în închisoare şi acolo locuia singur fiul lui. Canonada izbucnise atât de brusc, încât nu avusese timp să se întoarcă acasă şi petrecuse noaptea în palatul pustiu, împreună cu Serge Rosenkranz. De acesta ce se alesese? Probabil murise... Tifosul, foametea, un glonţ rătăcit... chiar aveai de unde alege... Ce noapte... Docurile ardeau... Vedeau, din patul în care se mângâiau, pătura de petrol cuprinsă de flăcări care curgea peste port...

Îşi amintea casa de pe cealaltă parte a străzii, cu faţada năruită şi perdele de tul care se legănau în gol... În noaptea aceea... moartea fusese foarte aproape...

Şi repeta mecanic:

– Da, Nianiuşka...

Dar Tatiana Ivanovna o cunoştea foarte bine. Scutură capul, strângând din buze.

Georges Andronikov gemu, se întoarse greoi, apoi se trezi pe jumătate.

– Sunt complet beat, zise el încetişor.

Merse clătinându-se până la fotoliu, îşi puse faţa între perne şi rămase nemişcat.

– Munceşte acum toată ziua într-un garaj şi moare de foame. Dacă n-ar fi vinul... şi restul, la ce bun să trăieşti?

– Îl mânii pe Dumnezeu, Lulu.

Deodată, tânăra îşi ascunse faţa în mâini şi izbucni în hohote disperate.

– Nianiuşka... Aş vrea să fiu la noi acasă! La noi, la noi! repetă ea, frângându-şi degetele cu un gest nervos şi ciudat, pe care bătrâna nu i-l cunoştea. De ce suntem pedepsiţi aşa? N-am făcut nimic rău!

Tatiana Ivanovna mângâie încetişor părul desfăcut al fetei, impregnat de un miros persistent de fum şi de vin.

– Asta e voinţa sfântă a lui Dumnezeu.

– Ah, mă plictiseşti, numai asta ştii să zici!

Îşi şterse ochii şi dădu nervoasă din umeri.

– Hai, lasă-mă! Pleacă! Sunt enervată şi obosită. Să nu le spui nimic părinţilor. La ce bun? I-ai întrista degeaba, şi n-ai împiedica nimic, crede-mă... Nimic. Eşti prea bătrână, nu poţi înţelege.

VI

Într-o duminică din luna august, când s-a întors Kiril, familia Karin a comandat o slujbă pentru odihna sufletului lui Iuri. Merseră cu toţii pe jos până pe strada Daru. Ziua se anunţa splendidă; cerul albastru strălucea. Pe aleile din cartierul Ternes era bâlci, muzică zgomotoasă, praf. Trecătorii o priveau curioşi pe Tatiana Ivanovna, cu şalul ei negru pe cap şi fusta lungă.

Slujba era celebrată în cripta bisericii de pe strada Daru. Lumânările ardeau domol, se auzeau picăturile de ceară fierbinte care curgeau pe dale în intervalele dintre răspunsurile clericilor. „Pentru odihna sufletului robului lui Dumnezeu Iuri...” Preotul, un om bătrân cu mâini lungi şi tremurătoare, vorbea încet, cu o voce blândă şi înăbuşită. Cei din familia Karin se rugau în tăcere. Nu se mai gândeau la Iuri; el era liniştit, dar ei mai aveau mult drum de făcut, un drum lung şi sumbru. „Dumnezeul meu, ocroteşte-mă... Dumnezeul meu, iartă-mă...”, ziceau ei. Numai Tatiana Ivanovna, îngenuncheată în faţa icoanei care lucea slab în umbră, atingea cu fruntea dalele de piatră şi se gândea numai la Iuri, se ruga numai pentru el, pentru mântuirea şi odihna lui veşnică.

După terminarea slujbei, porniră spre casă, cumpărară trandafiri proaspeţi de la o fată care trecea cu părul ciufulit şi râzăreaţă. Începeau să ţină la acel oraş şi la acel popor. Uitau de toate necazurile pe străzi de cum se arăta soarele şi-şi simţeau inima uşoară fără să ştie de ce.

Servitoarea era liberă duminica. Bucatele reci erau servite pe masă. Mâncară puţin, apoi Lulu puse trandafirii în faţa unei vechi fotografii cu Iuri copil.

– Ce privire ciudată avea! zise Lulu. N-am remarcat niciodată... Un fel de indiferenţă, de lehamite, priviţi...

– Am văzut întotdeauna această privire la oamenii care aveau să moară tineri sau în mod tragic, murmură Kiril tulburat. Ca şi cum ştiau totul dinainte şi nu le păsa... Bietul Iuri, era cel mai bun dintre noi toţi...

Contemplară în tăcere mica fotografie îngălbenită.

– E liniştit, eliberat pentru totdeauna.

Lulu aranjă florile cu grijă, aprinse două lumânări, le aşeză de o parte şi de alta a ramei şi rămaseră în picioare, nemişcaţi, străduindu-se să se gândească la Iuri. Dar nu mai simţeau decât un fel de tristeţe rece. Ca şi cum ar fi trecut mult timp de la moartea lui. Numai doi ani...

Elena Vasilievna şterse încet praful care acoperea geamul, gest mecanic, ca lacrimile de pe o faţă. Dintre toţi copiii ei, Iuri era cel pe care îl înţelesese cel mai puţin şi-l iubise cel mai puţin... „E la Dumnezeu, mai fericit decât ceilalţi...”, îşi zise ea. Din stradă se auzea hărmălaia distracţiei.

– E cald aici, zise Lulu.

Elena Vasilievna întoarse capul.

– Atunci ieşiţi, copii! Mergeţi să respiraţi aer şi să vedeţi cum se distrează lumea. Când aveam vârsta voastră, de Florii, preferam bâlciurile de la Moscova în locul petrecerilor de la Curte.

– Şi mie îmi plac, zise Lulu.

– Duceţi-vă atunci, repetă mama pe un ton ostenit.

Lulu şi Kiril plecară. Nicolai Alexandrovici, în picioare în faţa ferestrei, privea zidurile albe fără să le vadă. Elena Vasilievna oftă. Ce mult se schimbase... Nu era bărbierit... Purta o haină veche, plină de pete... Ce frumos şi fermecător fusese altădată! Dar ea? Se privi pe ascuns într-o oglindă, îşi văzu chipul palid, buhăiala maladivă a pielii şi vechiul capot de flanelă şifonat... O bătrână, Dumnezeule!

– Nianiuşka, zise ea deodată.

Nu-i spusese niciodată aşa. Tatiana Ivanovna, care se deplasa în tăcere de la o mobilă la alta, aranjând şi lăsând rând pe rând obiectele, îndreptă spre ea o privire rătăcită, ciudată.

– Stăpână?

– Am îmbătrânit, draga mea, nu-i aşa? Dar tu nu te-ai schimbat. Îmi face bine să te privesc... Nu, chiar nu te-ai schimbat.

– La vârsta mea, omul nu se mai schimbă decât în sicriu, răspunse Tatiana Ivanovna schiţând un zâmbet.

Elena Vasilievna ezită, apoi murmură încet:

– Îţi aminteşti cum era la noi?

Bătrâna roşi brusc şi-şi ridică în aer mâinile tremurătoare.

– Îmi amintesc, Elena Vasilievna! Doamne!... Aş putea să spun unde era aşezat fiecare lucru! Aş putea să intru în casă şi să merg cu ochii închişi. Îmi amintesc fiecare rochie pe care o purtai, şi costumele copiilor, şi mobila, şi parcul, Dumnezeule mare!

– Salonul oglinzilor, salonaşul meu roz...

– Canapeaua, pe care stăteaţi în serile de iarnă, când erau aduşi copiii.

– Înainte de asta? Căsătoria noastră?

– Parcă văd şi acum rochia pe care o purtai, diamantele din păr... Rochia era de moar, cu vechile dantele de la defuncta prinţesă... Ah, Doamne, Lulicika n-o să aibă şi ea la fel!

Tăcură. Nicolai Alexandrovici privea fix curtea învăluită în umbră. Îşi revedea în minte soţia, aşa cum îi apăruse prima oară, la bal, când încă era contesa Eletzkaia, cu rochia mare de satin albă şi părul auriu... Ce mult o iubise! Dar îşi sfârşeau viaţa împreună... Era destul de frumos... Măcar de-ar fi putut să tacă cele două femei... Dacă n-ar fi existat acele amintiri în adâncul inimii, viaţa ar fi fost suportabilă... Rosti cu greu, printre dinţii strânşi, fără să întoarcă capul:

– La ce bun? La ce bun? S-a sfârşit. N-o să mai fie niciodată. Alţii să spere, dacă aşa vor... s-a sfârşit, sfârşit, repetă el cu un fel de furie.

Elena Vasilievna îl prinse de mână şi duse la buze degetele palide, ca altădată.

– Totul vine din adâncul sufletului, uneori... Dar n-avem ce face... Asta e voia lui Dumnezeu... Kolia, dragule.... scumpule... suntem împreună şi restul...

Făcu un gest vag cu mâna. Se priviră în tăcere, căutând alte trăsături, alte zâmbete din trecutul îndepărtat pe chipurile lor îmbătrânite.

Camera era întunecoasă şi caldă. Elena Vasilievna întrebă:

– Nu vrei să luăm un taxi şi să mergem undeva în seara asta? Exista pe vremuri un mic restaurant, lângă Ville–d'Avry, pe malul lacului, unde am fost în 1908... Îţi aminteşti?

– Da.

– Poate încă mai e.

– Poate, răspunse el dând din umeri. Ne închipuim întotdeauna că totul să prăbuşeşte odată cu noi, nu-i aşa? Hai să vedem!

Se ridicară şi aprinseră lumina. Tatiana Ivanovna stătea în picioare în mijlocul încăperii, mormăind cuvinte de neînţeles.

– Rămâi aici, Nianiuşka? întrebă Nicolai Alexandrovici cu gândul în altă parte.

Ea păru să se trezească. Buzele tremurătoare i se mişcară îndelung, vrând parcă să formeze cu greu cuvintele.

– Şi unde m-aş duce? răspunse ea în cele din urmă.

După ce rămase singură, se aşeză în faţa fotografiei lui Iuri. Se uita ţintă la el, dar prin minte îi treceau alte imagini, mai vechi şi uitate de toţi. Chipuri moarte, rochii vechi de o jumătate de secol, camere părăsite... Îşi amintea primul ţipăt plângăreţ şi ascuţit al lui Iuri... „Ca şi cum ar fi ştiut ce-l aştepta, îşi zise ea. Ceilalţi n-au ţipat aşa...”

Apoi, se aşeză la fereastră şi începu să cârpească ciorapi.

VII

Primele luni din viaţa familiei Karin la Paris au fost calme. Abia în toamnă au început să simtă lipsa banilor, când micul Andrei s-a întors din Bretagne şi trebuia să i se găsească un rost. Ultimele bijuterii fuseseră vândute demult. Rămăsese un capital mic, care ar fi putut dura doi–trei ani. Pe urmă? Câţiva ruşi deschiseseră restaurante, cabarete, mici magazine. Familia Karin, ca şi celelalte, au cumpărat şi au mobilat cu ultimii bani o prăvălie în fundul unei curţi şi au început să vândă acolo câteva tacâmuri vechi, pe care putuseră să le ia cu ei, dantele, icoane. La început, n-au avut niciun cumpărător. În octombrie, trebuia plătită chiria. Apoi, Andrei a fost trimis la Nisa. Aerul de la Paris îi provoca crize de sufocare. S-au gândit să se mute. Li s-a oferit, lângă Port de Versailles, un apartament mai ieftin şi mai luminos, dar avea doar trei camere şi o bucătărie mică cât un dulap. Unde s-o culce pe bătrâna Tatiana? Din cauza picioarelor, nici nu putea fi vorba s-o pună să urce la etajul al şaselea. Fiecare sfârşit de lună era mai greu decât cel dinainte. Servitoarele plecau una după alta, neputând să se obişnuiască cu acei străini care dormeau ziua şi noaptea mâncau, beau, lăsând vesela murdară pe mobilele din salon până a doua zi.

Tatiana Ivanovna încercă să facă mici treburi, să spele, dar o lăsaseră puterile şi mâinile ei bătrâne nu mai aveau forţa să ridice saltelele franţuzeşti grele şi cearşafurile ude.

Copiii, tot timpul plictisiţi şi iritaţi acum, se răsteau la ea, o respingeau: „Lasă. Pleacă. Încurci totul. Strici totul”. Şi ea pleca tăcută. De

altfel, părea să nici nu-i audă. Stătea ore în şir nemişcată, cu mâinile împreunate pe genunchi, privind în gol. Era adusă bine de spate, pielea albă i se stafidise şi venele albastre erau umflate la colţul pleoapelor. Deseori, când o strigau, nu răspundea, mulţumindu-se să-şi strângă şi mai mult gura mică cu buzele intrate înăuntru. Dar nu era surdă. De fiecare dată când unuia dintre ei le scăpa numele unei ţări, rostit chiar în şoaptă, bătrâna tresărea şi zicea imediat cu vocea ei stinsă şi calmă: „Da... de Paşti, când a ars clopotniţa de la Temnaia, îmi amintesc". Sau. „Pavilionul... după ce-aţi plecat, vântul a spart geamurile... mă întreb ce s-a ales..."

Apoi tăcea din nou şi privea fereastra, pereţii albi şi cerul de deasupra acoperişurilor.

– Când o să vină odată iarna? întreba ea. Ah, Dumnezeule, ce mult a trecut de când n-am avut nici frig, nici gheaţă... Toamna e foarte lungă aici... La Karinovka cred că e deja totul alb şi râul a îngheţat... Îţi aminteşti, Nicolai Alexadrovici, când aveai trei–patru ani, eu fiind tânără pe-atunci, răposata dumitale mamă zicea: „Tatiana, se vede bine că eşti din nord, fata mea... La prima zăpadă, o iei razna..." Îţi aminteşti?

– Nu, murmura Nicolai Alexandrovici, cu un aer plictisit.

– Eu îmi amintesc, şi, curând, n-o să mai fiu decât eu care să-şi amintească, mormăia ea.

Soţii Karin nu răspundeau. Fiecare avea propriile amintiri, temeri şi tristeţi. Într-o zi, Nicolai Alexandrovici zise:

– Iernile de-aici nu seamănă cu ale noastre.

Bătrâna tresări.

– Cum aşa, Nicolai Alexandrovici?

– O să vezi acuşica, murmură el.

Ea îl privi fix şi tăcu. Expresia ciudată, neîncrezătoare şi rătăcită a ochilor ei îl frapă atunci pentru prima dată.

– Ce ai, bătrânico? întrebă el domol.

Ea nu răspunse. La ce bun?

Se uita zi de zi la calendarul care arăta începutul lui octombrie, privea îndelung marginea acoperişurilor, dar încă nu ningea. Vedea numai ţigle negre, ploaie, frunze de toamnă tremurânde şi uscate.

Era acum singură toată ziua. Nicolai Alexandrovici bătea oraşul în căutare de obiecte vechi, bijuterii pentru micul magazin. Reuşiră să vândă câteva vechituri şi să cumpere altele.

Altădată, Nicolai Alexandrovici avusese colecţii de porţelanuri preţioase şi farfurii cizelate. Acum, când se întorcea, seara, pe Champs–Élysées, cu un pachet sub braţ, i se întâmpla uneori să uite că nu muncise pentru casa lui, pentru el. Mergea repede, respirând mireasma Parisului, privind amurgul, luminile care ardeau, aproape fericit şi cu inima plină de o linişte tristă.

Lulu fusese primită manechin la o casă de modă. Viaţa se organiza pe nesimţite. Se întorceau târziu, obosiţi, aducând din stradă, de la munca lor, un fel de surescitare care se consuma încă un timp în râsete, în cuvinte, dar locuinţa întunecoasă şi bătrâna mută le alunga treptat buna dispoziţie. Cinau în grabă, se culcau şi dormeau fără vise, frânţi de ziua de muncă istovitoare.

VIII

Trecu octombrie şi începură ploile din noiembrie. De dimineaţă până seara, aversele loveau cu zgomot pavajul curţii. Aerul din apartamente era cald, apăsător. Când se opreau caloriferele, noaptea, umiditatea de afară pătrundea prin fisurile podelei. Vântul pătrunzător sufla sub tăbliile de fier ale şemineurilor stinse.

Aşezată ore întregi la fereastră, în apartamentul pustiu, Tatiana Ivanovna privea cum ploua şi cum picăturile grele curgeau pe geamuri ca un val de lacrimi. De la o bucătărie la alta, pe deasupra dulăpioarelor pentru alimente şi a sforii întinse între două cuie, unde se uscau otrepele, servitoarele glumeau sau se plângeau una alteia în acea limbă zorită pe care ea n-o înţelegea. Pe la ora patru, copiii veneau de la şcoală. Se auzeau câteva piane care cântau împreună şi, pe fiecare masă, în sufragerii, se aprindeau lămpi asemănătoare. Locatarii trăgeau perdelele la ferestre şi bătrâna nu mai auzea decât sunetul ploii şi huruitul înăbuşit al străzilor.

Cum puteau să trăiască toţi acei oameni închişi în acele case negre? Când va veni zăpada?

După noiembrie, în primele săptămâni din decembrie abia dacă a fost puţin mai rece. Doar ceaţă, fum, ultimele frunze uscate, strivite, purtate de apa din rigole... Apoi, Crăciunul. În ziua de 24 decembrie, după o cină uşoară şi rapidă, familia Karin a plecat să petreacă seara la prieteni. Tatiana Ivanovna i-a ajutat să se îmbrace. Când şi-au luat la revedere înainte să iasă, ea păru bucuroasă când îi văzu pe toţi îmbrăcaţi ca altădată şi pe Nicolai

Alexandrovici în frac. O privi zâmbind pe Lulu, în rochie albă, cu cozile lungi încolăcite la ceafă.

– Hai, Lulicika, că în noaptea asta, cu ajutorul lui Dumnezeu, o să-ţi găseşti un logodnic!

Lulu ridică din umeri fără să răspundă, se lăsă sărutată şi plecară. Andrei petrecea vacanţa de Crăciun la Paris. Purta uniforma liceului din Nisa, unde învăţa. Părea mai înalt şi mai solid. Avea un fel al lui rapid şi vioi de a rosti cuvintele, accentul, gesturile şi argoul unui băiat născut şi crescut în Franţa. Ieşea seara pentru prima oară, însoţindu-şi în acea noapte părinţii. Râdea, fredona. Tatiana Ivanovna se aplecă pe fereastră, îl urmări cu privirea pe când mergea înainte sărind peste bălţoace. Poarta mare de la intrare se trânti cu un zgomot înăbuşit în urma lor. Bătrâna oftă. Vântul, blând în ciuda anotimpului şi încărcat de picături mici de ploaie, îi sufla în faţă. Ridică încet capul şi privi cerul. Abia dacă se zărea printre acoperişuri un spaţiu întunecat, de un roşu neobişnuit, cuprins parcă de un foc interior. În casă, gramofoanele cântau la etaje diferite melodii discordante.

Tatiana Ivanovna murmură:

– La noi...

Şi tăcu. La ce bun? Se sfârşise demult... Totul se sfârşise, murise...

Închise fereastra şi se întoarse în apartament. Ridică iar capul, inspiră aerul cu un fel de efort, cu o expresie neliniştită şi enervată pe faţă. Tavanele acelea joase o sufocau. Karinovka... Casa mare, cu ferestre imense, în care aerul şi lumina pătrundeau în valuri, terasele, saloanele, galeriile unde, în serile de sărbătoare, se simţeau în largul lor cincizeci de muzicieni. Îşi amintea noaptea de Crăciun în care plecaseră Kiril şi Iuri... Parcă şi auzea valsul cântat în noaptea aceea... Trecuseră patru ani... I se părea că vedea coloanele sclipitoare de gheaţă în lumina lunii. „Dacă n-aş fi atât de bătrână, aş pleca într-acolo”, îşi zise ea.

– Dar n-ar mai fi tot aia... Nu, nu, n-ar mai fi tot aia, murmură ea.

Zăpada... Când va vedea că ninge, se va sfârşi... Va uita totul. Se va culca şi va închide ochii pentru totdeauna.

– Oare voi trăi până atunci? şopti ea.

Luă mecanic hainele aruncate pe scaune şi le împături. De la o vreme, i se părea că vedea peste tot un praf fin, egal, care cădea din tavan şi acoperea obiectele. Totul începuse în toamnă, când se făcuse noapte mai devreme şi întârziaseră să aprindă becurile ca să nu consume prea multă

electricitate. Ştergea şi scutura mereu stofele; praful se ridica şi cădea ceva mai departe, ca o cenuşă uşoară.

Adună lucrurile, periile, mormăind, pe faţă cu o expresie de uluială şi suferinţă:

– Ce-o fi? Ce-o fi?

Se opri brusc şi privi în jur. Din când în când, nu înţelegea de ce se afla acolo, bântuind prin acele camere mici. Duse mâinile la piept, oftă. Era cald şi apăsător, iar caloriferele, funcţionând încă în mod excepţional în acea noapte de sărbătoare, răspândeau un miros de vopsea proaspătă. Dori să le oprească, dar nu putuse niciodată să înţeleagă felul în care erau manevrate. Răsuci un timp degeaba mânerul, apoi îl lăsă. Deschise din nou fereastra. Apartamentul din partea cealaltă a curţii era luminat şi proiecta în cameră un dreptunghi de lumină strălucitoare.

„La noi, acum...” îşi zise ea.

Pădurea era îngheţată. Închise ochii şi revăzu cu o precizie extraordinară zăpada mare, focurile din sat care scânteiau în depărtare şi râul de la marginea parcului, strălucitor şi tare ca de fier.

Stătea nemişcată, lipită de fereastră, trăgându-şi, cu gestul familiar, şalul peste şuviţele desfăcute ale părului. Afară cădeau picături de ploaie rare şi călduţe. Picăturile strălucitoare, alungate de pale bruşte de vânt, îi udau faţa. Se înfioră şi strânse mai tare colţurile basmalei negre. Urechile îi ţiuiau, păreau traversate de un zgomot violent, ca al limbii agitate a unui clopot. O durea capul, o durea tot corpul.

Părăsi salonul, intră în cămăruţa ei de la capătul culoarului şi se culcă.

Înainte să urce în pat, îngenunche şi-şi rosti rugăciunile. Îşi făcu semnul crucii, atinse podeaua cu fruntea, ca în fiecare seară. Dar în noaptea aceea cuvintele îi erau confuze; bătrâna tăcea, se oprea, fixa cu un fel de stupoare flăcăruia strălucitoare de sub icoană.

Se culcă şi închise ochii. Nu reuşi să adoarmă şi ascultă, fără să vrea, trosniturile mobilelor, zgomotul pendulei din sufragerie, ca un oftat de om care preceda bătaia orelor în tăcere, şi, deasupra, dedesubtul ei, gramofoanele, toate pornite, în acea seară festivă. Locatarii urcau scara, coborau, traversau curtea, ieşeau. Tot timpul se auzea strigătul adresat portarului („Deschideţi, vă rog!”), şi zgomotul înfundat al porţii mari la deschidere şi închidere, şi paşi care se îndepărtau pe stradă. O voce răguşită îl striga pe portar în curte.

Tatiana Ivanovna îşi întoarse, oftând, capul greu pe pernă. Auzi pendula bătând ora unsprezece, apoi miezul nopţii. Adormi şi se trezi de câteva ori. De câte ori aţipea, îi apărea în vis casa de la Karinovka, dar imaginea se ştergea şi bătrăna se grăbea să reînchidă ochii ca s-o vadă din nou. Un detaliu lipsea de fiecare dată. Când delicata culoare galbenă a pietrei era schimbată cu o nuanţă roşie ca sângele uscat, când casa avea ferestrele dispărute, zidite. Totuşi, auzea freamătul slab al ramurilor de brazi îngheţaţi, agitaţi de vânt, cu sunetul lor uşor de sticlă.

Deodată visul se schimbă. Se văzu stând în faţa casei pustii, deschise. Era o zi de toamnă, la ora la care servitorii veneau să reaprindă sobele. Ea se afla jos, în picioare, singură. Vedea în vis casa pustie, camerele goale aşa cum le lăsase, cu covoarele strânse la perete. Urca şi toate uşile se agitau împinse de curent, făcând un zgomot ciudat, care semăna cu un geamăt. Ea mergea, se grăbea ca şi cum s-ar fi temut să nu întârzie. Vedea şirul de încăperi imense, toate deschise, pustii, cu bucăţi de hârtie de ambalaj şi ziare vechi zăcând pe jos, ridicate de vânt.

În sfârşit, intră în camera copiilor. Era pustie ca şi celelalte, fusese luat şi pătuţul lui Andrei şi, în vis, simţi un fel de stupoare: îşi amintea că îl pusese chiar ea într-un colţ al încăperii, înfăşurat în saltele. În faţa ferestrei, stând pe podea, Iuri, palid, slăbit, în uniformă militară ca în ultima lui zi, se juca cu arşice, aşa cum făcea când era copil. Ştia că murise şi totuşi, văzându-l, simţi o bucurie extraordinară, astfel încât bătrâna ei inimă începu să bată cu o violenţă aproape dureroasă. Bătăile înăbuşite şi profunde loveau în pereţii pieptului. Avu încă timp să se vadă alergând spre el, călcând pe podeaua plină de praf, care scârţâia sub paşii ei, ca altădată, şi, în momentul în care urma să-l atingă, se trezi.

Era târziu. Se făcea ziuă.

IX

Se trezi gemând şi rămase nemişcată, culcată pe spate, fixând cu stupoare ferestrele luminate. O ceaţă opacă şi albă umplea curtea şi ochilor ei obosiţi îi părea a fi zăpadă, aşa cum cade prima dată, toamna, deasă şi orbitoare, răspândind un fel de lumină mohorâtă, de strălucire albă şi dură.

Îşi împreună mâinile şi murmură:

– Prima zăpadă...

O privi mult timp cu o expresie de încântare copilărească şi totodată puţin înfricoşătoare, absurdă. În apartament era linişte. Probabil nu se întorseseră. Se sculă şi se îmbrăcă. Nu-şi lua ochii de la fereastră, imaginându-şi zăpada care cădea, zăpada care dunga aerul cu repeziciune, ca nişte pene de pasăre. Un moment, i se păruse că auzise zgomotul unei uşi care se închidea. Să se fi întors deja familia Karin şi dormea? Dar nu se gândea la ei. Simţea cum se i loveau de faţă fulgii de zăpadă, cu gustul lor de gheaţă şi foc. Îşi luă pardesiul, îşi legă în grabă basmaua pe cap, o prinse cu un ac de siguranţă în jurul gâtului, căută pe masă, cu mâna întinsă, ca o oarbă, trusa de chei pe care o lua cu ea la Karinovka când ieşea din casă. Nu găsi nimic, tatonă cu febrilitate, uitând ce voia, aruncă cu agasare tocul ochelarilor, lucrul de mână abia început, fotografia lui Iuri copil...

I se părea că stătea întinsă şi o febră ciudată îi ardea sângele.

Deschise un şifonier, îl lăsă cu uşa deschisă şi sertarul tras. Căzu un cuier. Bătrâna ezită o clipă, apoi ridică din umeri, ca şi cum n-ar fi avut timp de pierdut, şi ieşi brusc. Traversă apartamentul şi, fără să facă zgomot, coborî scara cu pasul ei mic şi grăbit.

Afară, se opri. Ceaţa rece umplea curtea cu o masă albă, densă, care se ridica lent de la pământ ca un fum. Picăturile fine îi înţepau faţa ca vârfurile unor ace de zăpadă, când cad pe jumătate topite şi amestecate încă cu ploaie de septembrie.

Doi bărbaţi în frac ieşiră în spatele ei şi o priviră curioşi. Ea se ţinu după ei, se strecură afară prin uşa întredeschisă, care se închise apoi în urma ei cu un geamăt înăbuşit.

Ajunsese în stradă, o stradă neagră şi pustie. Un felinar aprins ardea în ploaie. Ceaţa se risipea. Începea să cadă o burniţă rece; pavajul şi zidurile luceau uşor. Trecu un bărbat târându-şi încălţările ude din care ieşea apă. Un câine traversă strada cu un fel de grabă, se apropie de bătrână, o mirosi, se luă după ea, cu un mârâit vag, ca un geamăt neliniştit. O urmă câţiva paşi, apoi o lăsă.

Bătrâna merse mai departe, văzu o piaţă, alte străzi. Un taxi trecu atât de aproape de ea încât o împroşcă cu noroi pe faţă. Ea părea să nu vadă nimic. Mergea drept înainte, clătinându-se pe pavajul ud. Din când în când, simţea o oboseală atât de mare, încât picioarele păreau să i se îndoaie sub greutatea corpului şi să se afunde în pământ. Ridica încet capul, privea zorii care veneau dinspre Sena, o bucată de cer alb la capătul străzii. Ea vedea însă o câmpie de zăpadă asemenea celei de la Suharevo. Mergea mai

repede, orbită de un fel de ploaie de foc care îi biciuia pleoapele. În urechi îi răsuna un dangăt de clopote.

Avu o străfulgerare de luciditate. Văzu distinct ceaţa şi fumul care se risipeau, apoi clipa aceea trecu. Porni mai departe, îngrijorată şi ostenită, încovoiată spre pământ. În fine, ajunse la cheiuri.

Apele Senei erau umflate şi acopereau malurile; soarele se ridica şi orizontul arăta albit de o strălucire pură şi luminoasă. Bătrâna se apropie de parapet şi privi fix acea bandă de cer sclipitor. La picioarele ei se găsea o scară mică săpată în piatră. Apucă balustrada, o strânse puternic cu mâna rece şi tremurătoare şi coborî. Apa curgea pe ultimele trepte. Dar n-o vedea. „Râul e îngheţat, trebuie să fie îngheţat în acest anotimp...", îşi zise ea.

I se părea că trebuia doar să-l traverseze şi că de partea cealaltă se găsea Karinovka. Vedea scânteind luminile teraselor prin zăpadă.

Dar, când a ajuns jos, a fost în sfârşit frapată de mirosul apei. Făcu o mişcare bruscă de stupoare şi furie, s-a oprit o secundă, apoi a coborât mai departe, în ciuda apei care îi trecea prin pantofi şi-i îngreuna rochia. Şi abia după ce intră în Sena până la jumătatea corpului îi reveni pe deplin judecata. Se simţi îngheţată, vru să strige, dar avu timp doar să facă semnul crucii şi braţul ridicat îi căzu: bătrâna murise.

Micul cadavru pluti un moment, ca un pachet de cârpe, apoi dispăru înghiţit de apa neagră a Senei.

1931

Note

[1] Copiii vor creşte şi bătrânii îşi vor face griji... (n.tr.).